

УДК 811.111'38

Л. В. Мудрик – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

**Фоностилістичні варіанти поздоровних висловлень
в англійському діалогічному мовленні**

*Роботу виконано на кафедрі практики
англійської мови ВНУ імені Лесі Українки*

Статтю присвячено вивченню фоностилістичної варіативності поздоровних висловлень в англійському діалогічному мовленні. Проаналізовано перцептивні й акустичні просодичні характеристики стилістичних варіантів поздоровлень із різною модальністю, а також виявлено їхні найбільш типові просодичні ознаки.

Ключові слова: стилістичні та модальні варіанти поздоровлень, соціальний статус комунікантів, стосунки між співрозмовниками, модальна спрямованість висловлення, модальний відтінок доброзичливості та стриманості, перцептивні й акустичні просодичні ознаки.

Мудрик Л. В. Фоностилістические варианты поздравительных высказываний в английской диалогической речи. В статье рассматривается фоностилістическая вариативность поздравительных высказываний в английской диалогической речи. Анализируются перцептивные и акустические просодические характеристики стилистических вариантов поздравлений с разной модальностью, а также выявляются их наиболее типичные просодические признаки.

Ключевые слова: стилистические и модальные варианты поздравлений, социальный статус коммуникантов, отношения между говорящими, модальная направленность высказывания, модальный оттенок доброжелательности и сдержанности, перцептивные и акустические просодические признаки.

Mudryk L. V. Phonostylistic Variants of English Congratulatory Utterances in English Dialogic Speech. The article deals with the study of phonostylistic variation of congratulatory utterances in English dialogic speech. Perceptual and acoustic

prosodic characteristics of stylistic variants of congratulatory utterances with different modality are analysed and their typical prosodic features are revealed.

Key words: stylistic and modal variants of congratulations, the speakers' social status, relations between the interlocutors, modality of the utterance, modality of benevolence and restraint, perceptual and acoustic prosodic features.

Постановка наукової проблеми та її значення. Розвиток мовознавчої науки, інтонології зокрема, останнім часом скеровує увагу лінгвістів на вивчення закономірностей інтонаційного варіювання реального мовлення, спричиненого впливом різних позамовних чинників. Важливим аспектом дослідження варіативності вимови залишається стратифікація вимовних стилів з урахуванням соціальних параметрів. З'явилося чимало цікавих розвідок у галузі фоностилістики. Визначився актуальний напрям соціолінгвістичних досліджень – соціофонетика, яка, на думку американського лінгвіста У. Лабова, розширює погляд на функції мови, концентрує увагу на її соціальному використанні та відкидає обмеження, що накладаються традиційною формальною лінгвістикою на галузь досліджуваних факторів та характер методів дослідження [4].

Сучасний період розвитку соціофонетики передбачає всебічне вивчення мовної варіативності, пов'язаної з різними соціальними ознаками носіїв мови, такими як належність до соціальної чи професійної групи, соціальний статус мовців, сукупність соціальних ролей. Важливий вплив на фонетичні особливості мовлення мають професія, стать, вік людини, а також зміни мовленнєвої поведінки в різні періоди життя [7, 1]. У цьому зв'язку нагальним стає дослідження фоностилістичної варіативності поздоровних висловлень, що є контактовстановлювальними формами міжособистісного спілкування.

Поздоровне висловлення ми трактуємо як мовленнєво-етикетний акт-перформатив, що реалізує комунікативно-прагматичну функцію емоційного впливу на адресата, віддзеркалює вибір мовцем стратегій і позитивної, і негативної ввічливості та використовується як важливий соціальний фактор культури спілкування у позитивній тональності.

Предметом вивчення науковців вже були окремі аспекти реалізації висловлень поздоровлення. У попередніх дослідженнях поздоровлення розглядалося в аспектах загальної ефективності мовленнєвої комунікації [1; 9], функціонування мовленнєво-етикетних одиниць як окремого класу висловлень [8; 10]. Проте дотепер інтонаційна організація зазначеного типу висловлень залишається поза увагою лінгвістів. Саме тому **актуальним** стало вивчення характеру й закономірностей взаємодії просодичних підсистем у реалізації висловлень поздоровлення, різних за модальною спрямованістю та актуалізованих мовцями з різним соціальним статусом в офіційних та неофіційних умовах спілкування.

Метою статті є виявлення особливостей функціонування просодичних засобів в актуалізації варіантів поздоровних висловлень в англійському діалогічному мовленні.

Як зазначає О. Д. Петренко, однією з центральних проблем соціолінгвістики є проблема соціально обумовленої варіативності мовлення, яка характеризується наявністю двох параметрів – стратифікаційного й ситуативного [7, 10]. Стратифікаційна варіативність, наголошує вчений, безпосередньо пов'язана із соціальною структурою суспільства і виявляється у мовних та мовленнєвих відмінностях, які є типовими для представників різних соціальних верств і груп [7, 10], а ситуативна варіативність виявляється в переважному використанні тих чи інших мовних засобів на вимовному рівні залежно від соціальної ситуації та пов'язується з протиставленням різних вимовних стилів. Кожний соціальний тип людей володіє своїм набором вимовних стилів, який залежить від низки обставин [6, 20].

Досліджуючи ситуативну (стилістичну) варіативність, лінгвісти основну увагу зосереджують на вивченні варіативності мовлення залежно від конкретної ситуації міжособистісного спілкування. Здебільшого мається на увазі “контекстуальний стиль”, який змінюється залежно від ситуативних чинників (офіційності/неофіційності ситуації, рольової структури, теми бесіди) й у зв'язку з цим відображає закономірності відбору мовних засобів.

Ситуація спілкування – це акт реалізації соціальних стосунків, у які вступають співрозмовники як “соціально організовані” особистості [3], що виконують свої соціальні ролі. Вступаючи в соціальні стосунки з іншими людьми в процесі діяльності, індивід “програє” різноманітні соціальні ролі. Поняття соціальної ролі дає можливість прослідити зв’язок між соціально-класовою структурою й системою орієнтації соціальних дій окремої особистості [2]. Будь-яка соціальна роль передбачає певне соціальне положення, позицію, яку займає індивід у системі суспільних стосунків. Соціальна позиція (статус) – це місце індивідуума в певній соціальній структурі. Унаслідок складності суспільних стосунків кожний індивід займає декілька позицій: учитель – професійна позиція, батько – сімейна позиція. Особистість, яка займає певну позицію, виконує певну роль. Під роллю розуміють нормативно схвалений спосіб поведінки, що очікується від кожного, хто цю позицію займає [5].

Починаючи експериментально-фонетичне дослідження, ми висунули гіпотезу, що такі екстралінгвістичні чинники, як соціальні стосунки між співрозмовниками та їхні соціальні ролі впливають на просодичну організацію поздоровних висловлень. Ми передбачали також, що висловлення поздоровлень можуть розрізнятися на просодичному рівні й залежно від ставлення мовця до співрозмовника, припускали, що зазначений тип висловлень реалізується у просодичних варіантах.

Соціальний статус комунікантів кваліфікувався як рівний і нерівний, а стосунки між ними – як офіційні та невимушені. Ставлення мовця до співрозмовника диференціювалося як доброзичливе та стримане.

На основі взаємодії цих екстралінгвістичних чинників ми наділили такі фоностилестичні варіанти поздоровних висловлень із різною модальністю: 1) офіційні, коли авторитет на боці мовця, доброзичливі за характером (ОАД); 2) офіційні, коли авторитет на боці мовця, стримані за характером (ОАС); 3) офіційні, коли авторитет на боці слухача, доброзичливі за характером (ОНАД); 4) офіційні, коли авторитет на боці слухача, стримані за характером (ОНАС); 5) офіційні, коли комуніканти однаковою мірою авторитетні стосовно один одного,

доброзичливі за характером (ОРД); 6) офіційні, коли комуніканти однаковою мірою авторитетні стосовно один одного, стримані за характером (ОРС); 7) невимушені, коли розмова відбувається між друзями чи близькими родичами, доброзичливі за характером (НД); 8) невимушені, коли розмова відбувається між друзями чи близькими родичами, стримані за характером (НС).

В експерименті брали участь стажери з Великої Британії, мовлення яких відповідає орфоепічний нормі правильної літературної англійської вимови (п'ять осіб) і викладачі-фонетисти (шість осіб).

Як експериментальний матеріал було використано 500 мікродіалогів фоностилістичних варіантів поздоровлень з модальністю доброзичливості та стриманості, які квазіспонтанно реалізовували п'ять інформантів – носіїв англійської мови.

Методика дослідження передбачала два етапи аудитивного аналізу, акустичний аналіз та лінгвістичну інтерпретацію експериментальних даних.

Метою першого етапу аудитивного аналізу була стилістична та модальна ідентифікація висловлень поздоровлення без опори на діалогічний контекст. На цьому етапі аудіювання аудиторам-інформантам потрібно було оцінити природність звучання експериментального матеріалу, визначити соціальний статус комунікантів стосовно один одного (в термінах: рівний/нерівний) та характер стосунків між ними (в термінах: офіційні/невимушені), а також визначити ставлення мовця до співрозмовника (у термінах: доброзичливе, щире або стримане).

Другий етап аудитивного аналізу (власне фонетичний) був націлений на виявлення перцептивних просодичних характеристик 398 фоностилістичних варіантів поздоровлень із модальністю доброзичливості та стриманості, які були однотипно розпізнані більшістю аудиторів на першому етапі. У завдання аудиторів-фонетистів входило членування фраз на структурно-функціональні сегменти, визначення ступеня виділеності складів, локалізації висотнотонального максимуму (мінімуму) у фразах, визначення типу передшкали, шкали, термінального тону, темпу та гучності проголошення фрази.

Аналіз, який провели аудитор-інформант, підтвердив природність звучання експериментально матеріалу та його відповідність вимовним нормам англійського спонтанного мовлення.

Інформанти адекватно ідентифікували соціальний статус комунікантів щодо один одного як рівний/нерівний, а також характер стосунків між ними як офіційні (80 %) та невимушені (91 %).

Найвищий ступінь правильного розпізнавання соціального статусу в офіційних висловленнях з авторитетом на боці мовця та в офіційних висловленнях, де комуніканти однаковою мірою авторитетні один одному, менший – в офіційних висловленнях, коли авторитет на боці слухача (82 %, 72 % та 63 % відповідно).

Правильно розпізнавалися також модальні відтінки поздоровних висловлень. Вірогідність правильного розпізнавання доброзичливих поздоровлень становить 86 %, стриманих – 78 %.

Як показали результати слухової ідентифікації просодичних реалізацій, в максимально великій кількості випадків (98 %) правильно розпізнавалися висловлення НД. Очевидно, просодичні характеристики цих висловлень значно відрізняють їх від інших стилістичних та модальних варіантів поздоровлень.

Трохи нижчий, порівняно з висловленнями НД, ступінь правильного розпізнавання у просодичних реалізацій НС (71 % загальної кількості реалізацій).

Частота правильних ідентифікацій висловлень ОАД і ОАС становить 75 % та 82 %, а фраз ОРД, ОРС, ОНАД, ОНАС – 72 %, 65 %, 62 %, 60 % відповідно.

Даний етап аудитивного аналізу підтвердив релевантність ознак соціального статусу комунікантів (рівний/нерівний), стосунків між ними (офіційні, невимушені) та модальної спрямованості висловлення (доброзичливість, стриманість) у диференціації просодії поздоровлень.

Порівняльний аналіз перцептивних й акустичних просодичних характеристик стилістичних варіантів поздоровлень із різною модальністю дав змогу виявити їхні спільні, диференційні та найбільш типові просодичні риси.

На рівні сприйняття стилістичні варіанти поздоровних висловлень з модальним відтінком доброзичливості та стриманості розрізняються низкою індивідуально властивих їм інтонаційних ознак.

Висловлення НД відзначені найбільшими показниками високої рівної шкали й високого спадного термінального тону широкої різновидності, тенденцією до прискорення темпу й до підвищення гучності. Аудитори вказували також на темпоральну особливість акцентновиділених складів, що виявлялася в емпатичній довготі звуків.

Висловлення ОРД характеризуються меншою частотністю вживання високої рівної шкали та високого спадного термінального тону широкого різновиду. У цьому варіанті висловлень переважають поступово-спадні шкали. Серед термінальних тонів тут найчастіше вживають середній спадний тон широкого різновиду й низький спадний.

Висловлення ОАД відрізняються відсутністю реалізацій високої рівної передшкали, спадної з порушеною поступовістю шкали, а також відсутністю емпатично довгих звуків, загальною тенденцією до звуження ядерних тонів, тенденцією до уповільнення темпу в термінальній частині та чіткістю вимовляння.

Висловлення ОНАД марковані найбільшими показниками поступово-спадної шкали, середнього спадного термінального тону широкого різновиду, прискореним темпом вимовляння та підвищеною гучністю.

Перцептивні просодичні характеристики висловлень ОРС наближаються до характеристик висловлень НС та ОАС, але відрізняються від перших більшою частотністю низької висхідної передшкали і меншою частотністю середньої рівної шкали, а від останніх – переважанням середньої висхідної передшкали, незначним зниженням гучності.

Дистинктивними ознаками висловлень ОАС є: переважання низької висхідної передшкали, відсутність реалізацій середньої рівної шкали, тенденція до підвищення гучності, уповільнення темпу в термінальній частині, чіткість вимовляння.

Висловлення ОНАС марковані найбільшими показниками поступово-спадної шкали, низького спадного термінального тону та підвищеним темпом вимовляння.

У комплексі просодичних ознак, що сприяють диференціації стилістичних варіантів поздоровних висловлень доброзичливого характеру, провідними є:

- початковий рівень частоти основного тону передшкали й термінальної частини, який поступово знижується від НД і ОРД до ОАД;
- тональний діапазон, межі якого поступово звужуються від НД до ОРД і ОАД;
- тональний регістр, межі якого зміщуються вниз від НД до ОРД і ОАД;
- середньоскладова інтенсивність ядерної частини, яка поступово знижується від НД до ОАД і ОРД;
- темпоральна маркованість акцентновиділених складів за рахунок емоційної довготи звуків, яка максимально проявляється в НД порівняно з ОРД і ОАД.

Найбільш значущими просодичними ознаками в акустичній диференціації стилістичних варіантів поздоровлень стриманого характеру є:

- початковий рівень частоти основного тону термінальної частини, який є вищим у фразах НС порівняно з фразами ОРС і ОАС;
- тональний діапазон, межі якого на рівні просодичної структури, а також у шкалі й термінальній частині фрази поступово звужуються від НС і ОРС до ОАС;
- тональний регістр термінальної частини, границі якого зміщуються вниз від НС до ОРС і ОАС;
- середньоскладова інтенсивність заядерної частини, яка є переважно мінімальною в НС порівняно з ОРС і ОАС.

У результаті аналізу рекурентності просодичних ознак виявлені найбільш типові риси стилістичних варіантів поздоровлень із модальним відтінком доброзичливості та стриманості.

Висловлення НД істотно відрізняються від інших стилістичних варіантів поздоровлень цілою низкою просодичних характеристик. До них належать:

підвищення тонального рівня фраз, найчастіше розміщення тонального максимуму на емотивно забарвленій лексиці й на інтенсифікаторах, розширення тонального діапазону фраз, переважна реалізація інтенсивності ядра у збільшеній зоні, темпоральна маркованість акцентновиділених складів за рахунок емпатичної довготи звуків.

Висловлення ОРД характеризуються переважанням високого широкого регістру в нижній–верхній зонах на рівні просодичної структури, а також у передшкالی й у шкалі, реалізацією інтенсивності ядра в середній зоні.

Дистинктивними ознаками висловлень ОАД є: звуження діапазональних границь фрази, зміщення регістрових меж униз на рівні просодичної структури фрази, найменша частотність фраз з емпатично довгими звуками.

Висловлення ОНАД марковані підвищеним тональним рівнем, зміщенням регістрових меж униз на рівні просодичної структури фрази, переважною реалізацією інтенсивності ядра у збільшеній зоні.

Висловлення НС відзначені найбільшою частотністю рівного руху тону в шкалі, переважанням мінімальної інтенсивності в заядерній частині, контрастним збільшенням інтенсивності ядерного складу щодо заядерних.

Висловлення ОАС характеризуються звуженням діапазональних границь фрази, найбільшими показниками вузької зони реалізації максимальних інтервалів пониження в шкалі й термінальній частині, незначним збільшенням інтенсивності першого наголошеного складу шкали на фоні ядерного та ядерного складу на фоні заядерних.

Диференційними ознаками висловлень ОНАС є: високий тональний рівень початку шкали та середньо підвищений тональний рівень завершення шкали, звужений тональний діапазон.

Висловлення ОРС відрізняються від інших стилістичних варіантів поздоровлень переважною реалізацією інтенсивності ядра в малій зоні.

Висновок. Отже, вивчення фоностилїстичних варіантів поздоровних висловлень дає підстави говорити про наявність моделей контрастів тональних, динамічних та темпоральних характеристик, що ідентифікують загальні та

дистинктивні просодичні ознаки стилістичних варіантів поздоровлень із модальним відтінком доброзичливості та стриманості. Результати проведеного дослідження підтвердили висунуту гіпотезу про те, що соціально-ситуативні чинники та модальна спрямованість висловлення спричиняють варіативність інтонаційної моделі англійського поздоровлення. Найбільше функціональне навантаження в диференціації стилістичних та модальних варіантів поздоровних висловлень виконують просодичні параметри підсистеми тону.

Перспективою подальших досліджень є вивчення просодичної організації висловлень поздоровлення з позиції взаємодії прагматики, емоцій та смислу. Досить перспективним вважаємо також дослідження просодичної моделі англійського поздоровлення в когнітивному та енергетичному аспектах. Подальше дослідження в цьому напрямі сприяло б одержанню більш повної інформації про психо енергетичний механізм породження поздоровного висловлення.

Література

1. Бузаров В. В. Формулы речевого этикета в английской диалогической речи (Социолингвистический аспект) / В. В. Бузаров // Социальная и стилистическая вариативность английского языка : сб. науч. тр. – Пятигорск : Гос. пед. ин-т иностр. яз., 1998. – С. 98–107.
2. Дридзе Т. М. Язык и социальная психология / Т. М. Дридзе. – М. : Наука, 1980. – 210 с.
3. Кречмар А. О. О понятийном аппарате социологической концепции личности / А. О. Кречмар // Социальные исследования. – М. : Наука, 1970. – Вып. 5. – С. 52–54.
4. Лабов У. Единство социолингвистики / У. Лабов // Социально-лингвистические исследования. – М. : Наука, 1976. – С. 5–31.
5. Леонтьев А. А. Универсально-сопоставительная лингвистика / А. А. Леонтьев // Язык: теория, история, типология. – М. : Наука, 2000. – 320 с.

6. Петренко А. Д. Социофонетическая вариативность современного немецкого языка в Германии : монография / А. Д. Петренко. – Киев : Рідна мова, 1998. – 254 с.
7. Петренко О. Д. Соціофонетична варіативність сучасної німецької мови у Німеччині : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. Д. Петренко. – К. : [б. в.], 1999. – 36 с.
8. Ступин Л. П. Современный английский речевой этикет / Л. П. Ступин, К. С. Игнатьев. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1980. – 143 с.
19. Третьякова Т. П. Английские речевые стереотипы (Функционально-семантический аспект) / Т. М. Третьякова. – СПб. : СПбГУ, 1995. – 127 с.
10. Формановская Н. И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты / Н. И. Формановская. – М. : Рус. яз., 1982. – 125 с.

Статтю подано до редколегії
28.03.2011 р.